

Dus u heeft helemaal nie
te vrezen, alle risico's zi
afgedekt. Daar steken wi
nze hand vast in het vuur
Er is h... geen vuur
natu... is spreek
wo... eld. Dat
be... em ik
an... Ma... verde
g... van
aan... ihard
eiten... ze aan
orser... het alles
nog is... hilt na
ezen... ze site
kiil... + hoofd
st... Ma...

?

Aan dovemansoren

‘Argumenten hebben slechts beperkte waarde. Met communicatie kun je mensen niet anders laten denken’, zegt scheidend hoogleraar Cees van Woerkum. Geen wonder dat het fout liep bij discussies over biotechnologie en ondergrondse CO₂-opslag in Barendrecht. TEKST RENÉ DIDDE ILLUSTRATIES YVONNE KROESE

Enkele jaren geleden wilden Shell en de Nederlandse overheid CO₂ opslaan in een leeg gasveld onder een woonwijk in Barendrecht. Op een avond kwam een technicus van Shell een gloedvol betoog houden over de achtergronden van de opslag. ‘Zij deed dat heel goed’, herinnert Cees van Woerkum zich. ‘In eenvoudige bewoordingen legde zij de techniek uit en zij benadrukte dat de kans op ongelukken heel klein is.’ Toch ging het die avond helemaal mis, doordat er naast technische zaken ook ander ongenoegen speelde bij de burgers, waardoor het wantrouwen tegen de CO₂-opslag groeide. Toen een half jaar later bestuurders inclusief twee ministers naar de oproerige Zuid-Hollandse gemeente afreisden, had het verzet tegen de ondergrondse opslag enorme proporties aangenomen en viel er helemaal niets meer te discussiëren. Een schitterende casus, meent Van Woerkum, die in november met emeritaat ging. ‘De Barendrechtse voedden elkaar steeds meer met angst voor een ongeluk, de waardevermindering van hun huis en het idee dat Shell afvalstoffen in de grond wilde stoppen alsof het een vuilnisbelt betrof’, aldus Van

Woerkum. ‘Ze zochten en vonden, ook onder deskundigen, argumenten bij hun gedachten, hun *frame* in communicatiejargon.’

KLASSIEKE FOUT

Shell was overtuigd van zijn eigen frame en meende met goede argumenten tegenstanders van de CO₂-opslag te kunnen overtuigen. Een klassieke fout, aldus de hoogleraar. ‘Communicatie is geen instrument waarmee je andersdenkenden overtuigt. Die denken niet zómaar anders. Je moet geen slimme boodschappen uitzenden vanuit je eigen frame; je moet je verdiepen in het frame van de tegenstanders.’

En zo is het ook bij de al decennia voortslappende discussie over biotechnologie en voedsel, betoogt Van Woerkum.

‘Wetenschappers en vertegenwoordigers van bedrijven die handelen in genetisch gemodificeerde gewassen, zoals recent een BASF-aardappel die een hoogwaardige industriële zetmeelvariant maakt, benadrukken vooral de milieu- en kostenvoordelen.’ Maar dat frame sluit nauwelijks aan bij mensen die biotechnologie ‘onnatuurlijk’ of ‘anti-culinaire’ vinden, betoogt Van Woerkum. Ook

het gedachtegoed van gelovige mensen die biotechnologie ‘knutselen aan Gods schepping’ vinden, wordt niet beïnvloed door dergelijke argumenten.

Van Woerkum vindt bovendien dat de extreme standpunten van bijvoorbeeld Greenpeace te veel aandacht krijgen van wetenschap en bedrijfsleven. ‘Daardoor komen meer gematigde groepen als de Consumentenbond te weinig aan hun trekken in de discussie. Ook besteden biotechbedrijven, meent hij, te weinig aandacht aan *websearch*, de zoektocht naar hoe mensen over het bedrijf praten op internet. Met *webcare* proberen ze vervolgens via internet met die mensen in contact te komen en ze te beïnvloeden. Ik denk dat daar nog heel veel onbenutte kansen liggen.’

INBEDDING IN DE SAMENLEVING

Van Woerkum denkt dat wetenschappers te gretig willen bewijzen dat bijvoorbeeld biotechnologie interessant is voor de maatschappij door milieuvoordelen of een verbetering van de voedselzekerheid. ‘In plaats daarvan zouden ze, ook in de onderzoeksvraagstelling, moeten zeggen: wij >

onderzoeken welke toepassingen van biotechnologie mogelijk interessant zijn voor de maatschappij. Wetenschappers zouden minder bezig moeten zijn met de technologie en meer met de inbedding in de samenleving.’

De biotechnologiediscussie is intussen volkomen vastgelopen. Daarom moeten wetenschappers en bedrijven meer in contact komen met het frame van het publiek, vindt Van Woerkum. ‘Ze moeten een relatie leggen met de mensen; hun angsten en vooroordelen doorgronden en hen serieus nemen als bron. Je mag voorlichtingsbijeenkomsten nooit alleen met een technische power-

pointpresentatie ingaan.’

En wat hadden Shell en de rijksoverheid dan moeten doen in Barendrecht? ‘Ze hadden meer moeten rondlopen in de wijk, zich van tevoren op de hoogte moeten stellen van de gevoelens in de wijk, kortom in tune komen met de samenleving. Mensen bevragen: ‘Waarom bent u bang’, ‘waarom denkt u dat de boel verzakt’. En ze hadden nooit moeten doorgaan zonder de overheid. Ze hadden samen moeten optrekken.’

TIJD WINNEN

Want ook het bestuur heeft steken laten vallen, meent Van Woerkum, zowel lokaal als landelijk. ‘Als tijdens die eerste avond een bestuurder of minister het belang van CO₂-opslag had duidelijk gemaakt, als overgangsmaatregel om tijd te winnen om over te kunnen schakelen van fossiele naar duurzame energie om het klimaatprobleem enigszins het hoofd te bieden, was het frame van de bezorgde burgers wellicht beïnvloed.’ De overheid liet het echter geheel aan Shell over, en die zocht de dialoog geheel in technische argumenten. Met als gevolg: een fro-

zen frame, ofwel een stellingenoorlog, een impasse. Het besef dat communicatie geen instrument is waarmee een zaak is te regelen, maar een meer dual systeem met een gedachtegoed of frame van de zendende en een afzonderlijk frame van een ontvangende partij, dringt nog niet echt breed door, aldus Van Woerkum.

Een beetje makkelijk verhaal, oordeelt Wim van de Wiel, persvoorlichter van Shell en destijds betrokken bij de Barendrecht-zaak. ‘Ruim een jaar voor de voorlichtingsavond zijn we in het kader van de Milieu-Effect Rapportage (MER) gaan rondlopen in de wijk. We spraken met een enthousiaste wethouder en traden in contact met het maatschappelijk middenveld’, herinnert Van de Wiel zich. ‘We legden uit wat onze intentie was met de CO₂-opslag en vroegen hen letterlijk: ‘Waar zitten jullie punten van zorg?’ Op grond van dat onderzoek concludeerde Shell dat Barendrecht een ‘uitvoerbare zaak’ moest zijn. ‘We hadden niet de indruk dat men tegen was en ook de rijksoverheid, die destijds hoog inzette op CO₂-opslag zou acte de présence geven. Kort voor de bijeenkomst zegde het ministerie van Economische Zaken echter af en stonden we er alleen voor.’ Ook keerde de enthousiaste wethouder plotsklaps terug op zijn schreden.

Van de Wiel, nog altijd licht gefrustreerd over de zaak, meent achteraf dat Shell hooguit iets te veel haast had. ‘Ook bleek later dat er, naast angst voor CO₂-ontsnapping en waardevermindering, ook een sentiment

Bert Lotz

onderzoeker Plant Research International

‘Aanspreekpunt zijn voor de samenleving is heel belangrijk, en leuk’

Wim van de Wiel

persvoorlichter Shell

‘Er leefde een sentiment dat Barendrecht al veel vuil werk voor de overheid had opgeknapt’

FOTO LINELLE DEJUNK

CEES VAN WOERKUM

Eind 2011 nam Cees van Woerkum (Eersel 1947) na veertig jaar afscheid van Wageningen University, onderdeel van Wageningen UR. In 1971 werd de net in Nijmegen afgestudeerde socioloog aangesteld als docent voorlichtingskunde bij de toenmalige Landbouwhogeschool. Daar promoveerde hij in 1982 op *Het werkplan van de massamediale voorlichting*. In 1989 volgde zijn benoeming tot hoogleraar Communicatie en Innovatiestudies. Zo'n tien jaar geleden gooide Van Woerkum het roer om. Niet langer richtte hij zich op de voorlichtingsboodschap zelf en hoe die bij de doelgroep aankomt. Sindsdien ging zijn aandacht uit naar de ontvanger. Hoe die denkt, is volgens hem cruciaal in de communicatie. In 2003 volgde een nieuwe oratie na zijn aanstelling als hoogleraar Communicatiestrategieën.

leefde bij de bevolking dat Barendrecht de laatste vijftien jaar al heel veel vuil werk voor de rijksoverheid had opgeknapt, namelijk de Betuwelijn, de HSL, de verbreding van de A15 en de A29. Dat hebben we misschien onderschat.'

ARME COLORADOKEVERS

Bij de Plant Sciences Group van Wageningen UR is woordvoerder Erik Toussaint gepokt en gemazeld in de communicatie over het controversiële onderwerp van de genetische modificatie. 'Er zijn veel verschillende frames. Het maakt veel verschil of je een bijeenkomst hebt met plattelandsvrouwen of een persconferentie met wetenschapsjournalisten. Sterker nog, aan één en dezelfde zin van een spreker geven die soms compleet verschillende interpretaties.' Volgens Toussaint wordt er vanaf het midden van de jaren negentig bewust rekening gehouden met de verschillende vertrekpunten van het publiek. Zelf vielen hem de schellen van de ogen tijdens een bijeenkomst waarbij een genetisch gemodificeerde aardappel werd besproken die een gifstof aanmaakt tegen de schadelijke coloradokever. Toussaint: 'Iemand uit de zaal riep: Ja, maar dan gaan al die coloradokevers dood.' Anders hadden de kevers het loodje geleegd door de gifspuit, maar het zegt iets over een frame waar ik niet direct aan had gedacht.' Dat lijkt op het beroemde voorbeeld van

Britse wetenschappers die publiceerden over een aardappel die resistent was tegen bladluizen die schadelijke virussen overbrengen. Ze constateerden in veldproeven dat er ook minder predatoren van de bladluis voorkwamen, zoals lieveheersbeestjes. 'Het verdwijnen van de lieveheersbeestjes had een enorme impact', vertelt Toussaint. De ene wetenschapper heeft meer neus voor nieuws en gevoel voor de media en het grote publiek dan de andere, aldus Toussaint. 'Je kunt wel coachen en trainen, maar het blijft een talent. Je hebt het, of je hebt het niet. En vergis je niet; het kost ze veel tijd, maar onze medewerkers benutten wel de kansen die ze krijgen in de media.'

Een van hen is Bert Lotz van Plant Research International, onderdeel van Wageningen UR. Lotz is van het type dat op een terras rustig een biertje drinkt met actievoerders van Greenpeace om hun standpunt beter te begrijpen, of tijdens een tentenkamp in de

bat gaat met de mensen van de radicale actiegroep A-Seed, die onder meer de film *Gen zoekt boer* uitbracht.

'Onafhankelijk onderzoek doen, transparant zijn en publiceren in wetenschappelijke tijdschriften is mijn eerste doel', zegt Lotz. 'Debatteren, wetenschappelijk de rug recht houden en aanspreekpunt zijn voor de samenleving is echter ook heel belangrijk, en leuk', aldus de wetenschapper. 'Ik richt me daarbij allerminst alleen op de radicale groepen met extreme standpunten, maar ook op kerkelijke organisaties, plattelandsvrouwen, de Consumentenbond en de Rotary.'

Wageningen UR organiseert zelf ook publieksdagen waar mensen een kijkje mogen nemen op proefvelden met veranderde aardappels of resistente maïs. 'Daarbij ben ik me bewust van verschillende frames. Door met elkaar in dialoog te blijven, kunnen we uit de frozen frames raken. Een goed voorbeeld daarvan is hoe de ChristenUnie is gaan kijken naar cisgenese', vertelt Lotz. 'Deze partij accepteert deze vorm van genetische modificatie, met genen van dezelfde soort. Het inbrengen van resistentiegenen in bijvoorbeeld aardappel of appel kan met cisgenese vele malen sneller en effectiever gebeuren dan met klassieke veredeling. Cisgenese kan volgens deze partij zo een bijdrage leveren aan het verder verduurzamen van de landbouw.' ■

Erik Toussaint

woordvoerder Wageningen UR
Plant Sciences Group

**'Iemand uit de zaal riep:
Ja, maar dan gaan al die
coloradokevers dood'**